УДК 821.161.2 – 32.09
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6-50-59

The novels of Bohdan Melnychuk: the edges of the tragical

Новели Богдана Мельничука: грані трагічного

Nataliia Dashko,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
https://orcid.org/0000-0002-5415-4983
dashko_ns@ukr.net
Dnipro National University named after Oles Honchar
✉ 72 Haharina avenue, Dnipro, 49010

Наталія Дашко,
кандидат філологічних наук,
доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
✉ пр. Гагаріна, 72 м. Дніпро, 49010

Original manuscript received September 02, 2018
Revised manuscript accepted September 28, 2018

ABSTRACT

This article describes peculiarities how tragic is implemented in Bogdan Melnychuk novels based on stories from 'Meridian through heart and village' cycle and documental novel 'Bells of 1920th' which all are a part of a 'Court without a justice' collection. Among the main features of tragedy are: tragical conflict with an unpredictable ending (most often it is sudden and sometimes meaningless death); characters' tragical images, whose inner world is deformed and split under the external circumstances; tragical mistake and fault motives unfold, with a directly related motive of tragical punishment; existential motives, with a basic binary opposition 'life-death', when death is introduced as punishment, fatum, from here comes the motive of human tragical predestination and fate inevitability. Tragical mood of each novel is marked, enhanced with tragical symbolic images (ex. steep bank, ice, slab, which have both direct and metaphoric meaning and are at the same time the names of the novels 'Steep bank', 'Ice', 'Slab'), artistic details, mythologems. Special attention is dedicated to artistic details (visual and audio) which depicts heroes tragical sympathy their inner turmoil. Significant semantic meaning is given to the water mythologem tragic context, which is implemented by the system of artistic invariants (river/pond, rain, ice, wet snow, hoar-frost, dew, tears (as an incarnation of the greatest sufferings, grief and pain) etc.) which very often have a mortal meaning in the novels. Well symbol is a very important element related to water mythologem which gets archetypical edge meaning, transition from life to death.

Analyzed novels give the reason to claim that B. Melnychuk has a very strong sensation of human tragic being in the world, which makes him use expressionist means to depicto the tragedy and makes him closer to Stephanic writing style.

Keywords: *novel, tragic conflict, tragic tonality, tragic images and symbols, artistic details, mythologem.*

Богдан Мельничук – письменник багатоплановий. У його творчому доробку поезія, п'єси, проза (в основному це новели, але є й повість "Роксоляна, декан і жлоби" (у співавторстві з Ніною Фіалко), і документальна повість "Соломія Крушельницька" (обидві – 2011), а також роман "Остання дорога" (2016)). Проте шлях письменника до прози був довгим, на чому наголошують дослідники його творчості й дають цьому пояснення. Зокрема І. Бандурка в книзі "Чотири вежі Богдана Мельничука" зазначає: "Справжня проза вимагає осмислення, тривалої праці над словом, аналізу того, що написали до тебе" (Бандурка, 2002: 112).

Новелістика Б. Мельничука поліграннa як за жанровими різновидами (наприклад, автор виділяє цикл "Документальні новели" й зовсім незвичний у жанровому визначенні цикл "Новелет, новелинка, новелятко" – за словами самого письменника, він вирішив трохи поекспериментувати в межах жанру), так і тематично (про що свідчать вже навіть назви циклів "Історії провінційного міста", "Меридіан крізь серце і село", "Батярські оповідки", "Іронізми з натури", "Моралинки", "Майже зоологічні новели", "Нефілософські напівфабрикати" тощо), що зумовлює її стильовий поліфонізм.

Новелістичний доробок Б. Мельничука суттєвий: він складається зі збірок "Вибрані новели" (1999), "Професор і бичок Бамбурка" (2002), "Скрипка від старого" (2004), "Яр" (2007), "Зламані Мальви" (2010), "Портрет зблизька в різних інтер'єрах" (2012). До двотомника вибраних новел "Суд без суду" та "Зек, вождь і Гарсіа Лорка" (2010) ввійшли твори, що були написані раніше. Однак на сьогодні маємо незначну кількість літературознавчих праць, у яких схарактеризовані особливості малої прози письменника.

Зокрема Т. Бігай у статті "На розпутті велелюднім. Новели Богдана Мельничука", що вміщена як післямова до збірки "Зек, вождь і Гарсіа Лорка", відзначає основні ознаки стильової манери Б. Мельничука-новеліста: щоденниковість, афористичність, експериментальність, пошук нового, стисліcть, влучність і виразність слова. "Новели Б. Мельничука – це частково зізнання на кшталт щоденника, частково розміркування на зразок статті, частково оповідь на манір притчі. Це суміш різноманітностей, котрі дають змогу оглянути домену цілого <…>" (Бігай, 2010: 372), – зауважує дослідниця.

О. Астаф'єв і Г. Табакова у статті "Концептосфера новел Богдана Мельничука" виокремлюють й аналізують ключові концепти новелістичних творів письменника (роду, долі, любові, багатства й бідності), які є "своєрідним симбіозом новітніх і традиційних концептів української культури" (Астаф'єв, 2011), а також наголошують на їх зв'язку зі сковородинівською та стефаниківською традиціями.

Загалом стефаниківська манера письма притаманна для багатьох новел Б. Мельничука. Письменник гостро відчуває трагічне існування людини у світі, що зумовлює тяжіння до експресіоністичних засобів зображення трагічного. Цілком по-стефаниківськи звучать рядки:

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

“Удосвіта селом – дві чорні, як рілля, новини. На полі за греблею знайшли ледь живого діда Петра. <…> Назустріч із села вже летіли сполохані птахи лементу – Михайло зі Степаном пропали” (Мельничук, 2010: 184-185) чи “Чорним колесом селом котилася приголомшуюча звістка: – Поля випила трутку” (Мельничук, 2010: 120). Невипадково Степан Сапеляк, представляючи читачеві збірку “Суд без суду”, зазначив: “У цій маргінесній колісниці, на розпутті велелюднім, тягне свою тяж, майже з підземелля до вершин Василя Стефаника новеліст, естет, енциклопедист Богдан Мельничук, тексти якого відтворюють стан безпорадності персонажів у добу безпутньої свободи” (Сапеляк, 2010: 5). Звідси й характерна риса його новелістики – багатогранне вираження трагічного.

Трагічне – одна з основних категорій естетики, що “характеризує нерозв’язний художній конфлікт освоєння світу, зумовлений вільними діями героя, які супроводжуються стражданнями, жахом, скорботою і навіть його загибеллю” (Літературознавча енциклопедія, 2007: 493) У різні часи трагічне набувало неоднакового змістового наповнення. Класичним зразком трагічного є давньогрецька трагедія, важливе місце в якій посідають людські відчуття страждання й страху й поняття долі, року, що тяжіють над героєм. У трагедії середньовіччя трагічний герой виступає уособленням ідеї страждання й мучеництва. Зміни в розумінні трагічного відбуваються у творчості В.Шекспіра, який, зображуючи глибокі соціальні конфлікти, акцентує на людській долі, незалежній від Божої волі. У концепції трагічного Ф. Шеллінга особливого значення набувають поняття “доля” “провина”, “покарання”, які, на його думку, є справжніми трагічними елементами. Гегель виводить трагічні колізії поза межі впливу трансцендентних сил (доля, рок). Для сучасної естетичної думки характерне більш глибоке осмислення поняття трагічного, коли воно набуває філософського, морального змісту й аналізується в широкому контексті загальнолюдських проблем.

Серед визначальних рис новел Б. Мельничука наявність трагічного конфлікту з його непередбачуваним фіналом, розгортання екзистенційних мотивів життя і смерті, самотності й трагічної приреченості. Зміст трагічного конфлікту кожної новели пов’язаний із подіями людського життя, коли в контексті реальних історичних подій стикаються різні моральні сили й характери, у зв’язку з чим реалізується опозиція “добро-зло”. Увага письменника зосереджується як на зовнішніх реаліях, так і на внутрішніх конфліктах персонажів (їхніх переживаннях, стражданнях, страхах, душевних кризах), що підсилює трагічну напругу сюжету й рухає його до трагічної розв’язки – переважно смерті героїв. При цьому часто сама людина постає творцем своїх трагічних колізій. Новели Б. Мельничука наповнені трагічними образами-символами, міфологемами, які увиразнюють трагічну тональність кожної з них.

В означеному аспекті новели Б. Мельничука досі оминалися увагою літературознавців, що зумовлює новизну й актуальність нашого

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

дослідження, мета якого – проаналізувати художні особливості реалізації трагічного у творах письменника. За об'єкт дослідження ми обрали новели збірки "Суд без суду" (зокрема "Яр", "Вйо, мамо, вйо!", "Смерть стоячи, або "Мій суддя – Бог", "За греблею", "Льох, а в ньому штирі", "Кара", "Крига" та інші, що ввійшли до циклу "Меридіан крізь серце і село", а також документальну новелу "Дзвони 1920-го"). Вибір предмета й об'єкта дослідження спонукав поєднати описовий, контекстно-логічний (при з'ясуванні символічних, метафоричних значень), концептуальний (при виявленні загальнолюдського й специфічного змісту символу чи міфологеми) методи та метод семантичного аналізу.

Пореволюційна дійсність, яку змальовує письменник у документальній новелі "Дзвони 1920-го", позначена трагічними подіями: розстріл сільського священика та його родини (яким однак дивом вдалося врятуватися), пограбування церкви. Звідси трагічна тональність новели з перших рядків ("Гойднулося на багнетах липневе небо" (Мельничук, 2010: 9)) і до останніх ("Їх закопають в одній із безіменних могил, котру через кілька років зітер час…" (Мельничук, 2010: 13)), насиченість трагічними образами-символами (у згадці про зрадника, який доніс більшовикам, де закопані церковні дзвони, виразно відчутна алюзія на біблійний образ Юди; червоноармійці асоціюються з чортами, бо будьонівки на їхніх головах нагадують роги: "служиві в рогатих шапках" (Мельничук, 2010: 13)); зірки на шапках – "червоне і колюче між ріжками" (Мельничук, 2010: 10) – теж є символом зла: "…А в храмі біснувалися дияволи з червоними зірками" (Мельничук, 2010: 12)) і художніми деталями ("із цівок рушниць холодними очима зирила смерть" (Мельничук, 2010: 12), "налиті кров'ю очі" комісара (Мельничук, 2010: 13), "потемніло: небо, розтривожене багнетами, наслало важку темно-синю хмару" (Мельничук: 2010, 13), "шмагонула блискавка, вдарив грім" (Мельничук, 2010: 13) та ін.). Набуває трагічного забарвлення колористична ознака "червоне", домінування якої маркує трагічний світ і водночас прогнозує його приреченість, адже "червоний – колір крові й вогню", що символізує "мстивість і розруху" (Войтович, 2002: 474). Новела має несподіваний фінал: "Через кілька тижнів усі, хто чинив наругу в Кам'янках, загинуть від вибуху снаряда" (Мельничук, 2010: 13), – який звучить по-філософському як мотив трагічної кари за скоєне зло.

Екзистенційний мотив смерті як кари, фатуму реалізується в ряді новел Б. Мельничука. Зокрема трагічною розв'язкою – безглуздою смертю героїв закінчується новела "За греблею". Сільські чоловіки Степан і Михайло в стані алкогольного сп'яніння спочатку скоїли злочин, ледве не до смерті побивши невинну людину, а потім утонули в ставку: "Степан так і задубів у колясці. А Михайла знайшли під водою за кілька метрів ліворуч" (Мельничук, 2010: 185). У новелі "Льох, а в ньому штирі" батько з сином ідуть на крадіжку, у результаті чого син на косогорі, слизькому від дощу, із вкраденим мішком картоплі упав і переламав ногу, а батько так і не зміг вибратися з льоху: "Із ляди – трупний запах. Тіло Михтода настромлене на штир у долівці. Спиною впав. Цигарка до

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

губи прикипіла" (Мельничук, 2010: 190). Смерть героїв постає як трагічна випадковість (як варіант локальної катастрофи), що має філософський зміст – розплата за гріх. Показовою в цьому аспекті є новела "Кара", головний герой якої Никифор за святотатство: наругу над Хрестом із образом Божої Матері – покараний смертю: "Від раку. Півроку мучився. Висох на тріску…" (Мельничук, 2010: 129). Кара постигає і його дружину, забиту до смерті сином-алкоголіком: "Знову бив, волочив за волосся по хаті" (Мельничук, 2010: 130). У діях сина знаковою є художньо-психологічна деталь "хмільні очі видавалися невидющими" (Мельничук, 2010: 130), що семантично співзвучна з біблійним "не відають, що творять" (Євангеліє від Луки, 23:34). Сам син, напевно, усвідомивши свою трагічну провину, повісився на старій мотузці, яка, за іронією долі, була тією самою, "котрою його батько обмотував та прив'язував до трактора хреста" (Мельничук, 2010: 130). Таким чином, автор стисло, але глибоко й реалістично зображує трагічну дійсність, що є характерною ознакою його стильової манери.

У новелах "Вйо, мамо, вйо!" і "Смерть стоячи, або "Мій суддя – Бог" носієм трагічного є суб'єкт, внутрішній світ якого зазнає деформації й розщеплення. Головна героїня новели "Вйо, мамо, вйо!" Софія – стара мати, яку син через постійну невдоволеність і сварки його дружини "вивозить із дому, як непотріб" (Мельничук, 2010: 158), – між життям у геріатричному центрі й смертю обирає смерть як вихід із тупика й завершує життя самогубством, яке автор зображує досить поетично: "За кілька метрів між лепехою – мертвий лебідь вишиванки. Голова мамина – під водою. Сполохано кричать чайки. – Мамо! – крик аж до неба" (Мельничук, 2010: 159). Самогубство героїні спровоковане глибоким переживанням непотрібності власному сину. Ключовою є художня деталь "Старе нікому не потрібне" (Мельничук, 2010: 159).

У самотній старості й гострому відчутті цього стану трагедія й головної героїні з новели "Нічого не сталося", про що свідчать уже перші рядки твору: "Ганна чіпляється за людей, як напівдикий виноград за стіну хати. Боїться вмерти самотиною" (Мельничук, 2010: 146). Абсурдність буття героїні в тому, що, пропрацювавши все життя медсестрою у фельдшерсько-акушерському пункті, допомігши багатьом людям, на старість років вона залишається сама. Але на відміну від Софії Ганна помирає своєю смертю, "самотиною": "…упала в хаті. Через три дні знайшла листоноша, коли принесла пенсію. Під бабиною рукою лежав папірець із телефонами синів" (Мельничук, 2010: 149).

У новелі "Смерть стоячи, або "Мій суддя – Бог" головний герой дід Данило повертається додому з онкологічного диспансеру й не впізнає своєї хати: "То була вона й не вона: без шиферу, без дверей, без вікон, на місці яких зяяли чорні отвори" (Мельничук, 2010: 173), – бо злочинці при ньому розбирають її на будматеріали, що передано метафорою "Хата помирала стоячи" (Мельничук, 2010: 173). Не витримавши такої наруги над хатою й над собою, Данило вирішує знищити грабіжників, тим самим обравши смерть для себе: "Перехрестився. Так чи інакше –

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

тупик: через день-два рак зімкне клешні у вимученому тілі. Відкинув костура – більше не знадобиться. Сіпнув за шнурок. <…>…Данило загинув, як і його хата, стоячи, й забрав із собою кривдників" (Мельничук, 2010: 180) (звідси й поетика назви новели). Таким чином, від новели до новели вибудовується трагічна модель буття героїв, в основі якої екзистенційна опозиція "життя – смерть", де людське життя нічого не варте, людина приречена на смерть, яка часто є єдиним виходом із ситуації, що склалася, порятунком від безнадії.

Мотив трагічної приреченості наскрізний у новелістиці Б. Мельничука, але втілюється по-різному: десь не виражений словами, але розгортається до сюжетної лінії (як у вище розглянутих творах), а десь сконденсований в одній фразі. Зокрема в новелі "Перед порогом, або дорослі ігри з вогнем" мотив приреченості актуалізується в порівнянні людини з осіннім листком: "Ви, Пилипе С-сидоровичу, як той ос-сінній листок. <…>. Ще тріпаєтесь. Але ось-ось упадете. Вітри с-сильні, не втриматися вам…" (Мельничук, 2010: 195), а в новелі "Пастка на хуторі" виражений у народній приповідці "що має бути, того не минути" (Мельничук, 2010: 167). Так, автор лаконічно, але дуже влучно висловлює цілу ідею.

У новелі "Яр" трагічне втілюється в трагічній помилці й провині. Через художні деталі автор майстерно відтворює внутрішній стан героя: "Мов провину якусь відчуває. Ніби точить його щось, наче хробаки садовину" (Мельничук, 2010: 131-132). Відчуття головного героя Якова позначене голосом власної совісті: усе життя його гнітить спогад про свій вчинок. Тільки перед смертю він зізнається сусідці Якилині, що в 1946 році скоїв страшний гріх: "То я <…>. Привів енкаведистів до схрону твого чоловіка <…>. Прости мені. Любив тебе. Хотів, щоби моєю була. Відпусти мені той гріх…" (Мельничук, 2010: 134). Свій гріх герой пояснює просто: "Лихий поплутав" (Мельничук, 2010: 134).

Набуває мортальної символіки образ яру, бо стає місцем смерті героя: "Яків ще схлипнув. Хотів вдихнути, та вже не зміг. Рука ковзнула по корінню, траві. Дряпнула землю. Стогін покотився на дно яру" (Мельничук, 2010: 135). Трагічну тональність і трагічні передчуття в новелі "Яр" посилює нагнітання звукових художніх деталей ("…Шматували небо блискавиці, лупили громи" (Мельничук, 2010: 134)). Як і в новелах "Дзвони 1920-го", "За греблею", "Льох, а в ньому штирі", у новелі "Яр" реалізується мотив Божої кари за скоєний гріх: дружину Якова "блискавкою вбило", "Певно, за якісь гріхи кара, – шепталися на похороні. – Чи за свої, чи за когось із родини…" (Мельничук, 2010: 132).

У короткій назві новели автор використав образ яру як ключову деталь, яка спроектована на розкриття змісту твору. Насамперед яр у творі – конкретна просторова ознака: "Глибока довга западина (переважно з крутими або прямовисними схилами), що утворилася внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками" (Словник української мови, 1980: 647). А з іншого боку образ яру метафоризується й набуває значення борозни в людському серці (серці

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

Якова, серці Якилини).

Слід зауважити, що Б. Мельничук – майстер назв: у них закодований глибокий реалістичний і символічний зміст кожної новели. Наприклад, винесений у назву однойменної новели образ криги має пряме й метафоричне значення: крига, що намерзла взимку біля криниці ("намерзло криги стільки, що ледь до верху цямрин не сягає" (Мельничук, 2010: 95)), й "серця в усіх скрижаніли" (Мельничук, 2010: 97), бо ніхто з сусідів не відгукнувся на прохання баби Мотрі розбити той лід, щоб вона могла набрати води. Чи, наприклад, у новелі "Плита" образ чавунної плити в хаті й надгробної плити, що тріснули навпіл, спроектовані на душу старої матері: надгробна плита, як здається матері, тисне на її сина, а на матір тисне цей біль: "Тепер присівши, відразу ж зойкнула: навіть від жменьки її вутлого тіла плита лунко тріснула. Наче там, унизу, скрикнув од болю син…" (Мельничук, 2010: 103).

Трагічне світовідчуття в новелах Б. Мельничука поглиблюється завдяки використанню художніх деталей: зорових і звукових. Останні є домінуючими. Наприклад, у вище згаданій новелі "Плита" – це тріск плити як попередження про трагедію: "Стара Мокрина зойкнула разом із сином, коли з гучним звуком, схожим на вибух, тріснула чавунна плита і зі змієподібної щілини заклуботів дим" (Мельничук, 2010: 99). У новелі "Яр" ніби в передчутті трагедії усю ніч "лупили громи" (Мельничук, 2010: 134), а в новелі "Конокради на джипах" "Жалібно заіржав у кузові чийсь гривастий. Передчував, сіромаха…" (Мельничук, 2010: 152). У новелі "Гільйотина" як знак того, що сталося щось страшне, "сиренила тільки "швидка" (Мельничук, 2010: 139), а в новелі "За греблею" – лунали "Аж до неба – зойки…" (Мельничук, 2010: 185). У новелі "Вйо, мамо, вйо!" як вираження страху, болю, відчаю сина, який тільки що втратив матір – "крик аж до неба" (Мельничук, 2010: 159)). За словами М. Ткачука, "Мельничук пише так, як класики новели. Він експериментує, пропонує два фінали, вдається до метаморфоз. Водночас дбає про про мистецтво оповіді, відшліфовуючи кожне слово. До того ж автор дуже спостережливий, вміє досить точно підмітити образ завдяки одній деталі" (Ткачук, 2008).

Крім художніх деталей, у новелах Б. Мельничука чимало міфологем (зокрема хати води), що варіюючись, створюють узагальнені символічні картини. Суттєвим семантичним змістом у контексті поетики трагічного наповнена міфологема води, яка реалізується системою художніх корелятів, моделюючи своєрідне лексико-значеннєве поле: вода в криниці ("Циганок. Політ"), ріка / ставок ("Вйо, мамо, вйо!", "За греблею"), крига ("Крига"), мокрий сніг ("Плита"), дощ ("Усю ніч лив дощ" ("Яр"), "дощ лив, як із відра" ("Льох, а в ньому штирі"), "З неба – мов із відра" ("Чужі курчата")), дощова калюжа ("Осип і пісок"), дощові струмочки ("Яр"), холодна роса ("Трутизна") іній ("Циганок. Політ"), морозець на траві ("Конокради на джипах") і сльози (ледве не в кожній новелі) – як прояв найбільших страждань, розпачу й душевного болю ("Марія тихцем, змахуючи сльози від образи" ("Три круїзи") (Мельничук,

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

2010: 141); “Заплакав. На всі груди. <…>. Пекучі сльози потекли по розмитому прожитими роками обличчі, як навесні води яругою” (“Конокради на джипах”) (Мельничук, 2010: 152), “Мокрина дала волю сльозам” (“Пастка на хуторі”) (Мельничук, 2010: 168)).

Міфологема води часто репрезентується метафоричними переосмисленнями, як наприклад: “Пірнав у чергову калюжу оковитої, ледь не захлинавсь” (Мельничук, 2010: 120) чи “Ликерина балачка ніби пливла рікою, а його словечко падало дощовою краплею. Інакше не можна було, бо давно втопився б у цій ріці або вона його захопила б і понесла за край світу, в одвічний вирій, звідки ще ніхто не повернувся” (Мельничук, 2010: 87–88), – що виступають важливими елементами характеристики героїв.

Загальноприйнятий зміст образу ріки в художній літературі – уособлення життя, проте в Б. Мельничука відбувається зміщення традиційно-смислового значення: образ ріки-життя перетворюється на образ ріки-смерті (як у давньогрецькій міфології Стікс чи Лета). Так, у новелах “За греблею” та “Вйо, мамо, вйо!...” образ ріки реалізується в образі ставка й набуває мортальної символіки: вода постає смертоносною субстанцією, що забирає життя героїв і виступає межею між земним і загробним світами.

У новелі “Циганок. Політ” важливим елементом, пов’язаним із образом води, є образ криниці, який теж набуває архетипічного значення межі, переходу від життя до смерті. Головний герой, рятуючи сусідку бабу Дарку, яка “послизнулася на присипленому інеєм листі” і впала в криницю, гине: “…уламок ледь тримався. Накрив Дмитра з головою. Закривавилася вода” (Мельничук, 2010: 210). У такому зображенні міфологема води реалізується в ще одному з варіантів – образі інею, а також набуває значення “мертвої” (“кривавої”) води.

У новелі “Кара” образ води в криниці амбівалентний: коли над криницею стояв Хрест із образом Божої Матері, вода в ній була ніби цілющою, “не замерзала і в люті морози” (Мельничук, 2010: 129), а сама криниця уособлювала сакральне місце для мешканців села: люди збиралися там на свята. Після зникнення святині вода в криниці стає солоною від сліз: “Люди звично зібралися біля кринички. Плакали і молилися. Молились і плакали. Ронили сльози у криничку. Здавалося, вода у ній стала солоною” (Мельничук, 2010: 127). Так, виокреслюється опозиція “жива” – “мертва” вода. Таким чином, міфологема води у творах письменника є полісемантичною. Кожен із представлених інваріантів виконує різні функції, але насамперед пов’язані з трагічним: передчуттям трагедії або якимсь її проявом чи наслідком.

Отже, можна стверджувати, що Б. Мельничук гостро відчуває трагічне існування людини у світі й занурюється в явища життя й смерті, страждання своїх героїв. Світ у новелах письменника переважно зображений крізь призму експресіонізму, звідси багатогранне вираження трагічного: наявність трагічних героїв і трагічного конфлікту з несподіваним фіналом, розгортання трагічних мотивів провини, кари,

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

приреченості; трагічна тональність, насиченість трагічними образами-символами, художніми деталями й міфологемами, що передають трагізм навколишньої дійсності й нагнітають трагічне світовідчуття.

Література

1. Астаф'єв О Г. Концептосфера новел Богдана Мельничука / О. Астаф'єв, Г. Табакова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2011. – Вип.32: Літературознавство. – С. 89–94.

2. Бандурка І. Чотири вежі Богдана Мельничука. Письменник. Журналіст. Редактор. Краєзнавець: Літературний портрет / І. Бандурка. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 248 с.

3. Бігай Т. На розпутті велелюднім. Новели Богдана Мельничука / Т. Бігай // Мельничук Б. Зек, вождь і Гарсіа Лорка: Новели. – Львів : ЛА "Піраміда", 2010. – С. 368–382.

4. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.

5. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2. / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ "Академія", 2007. – 624 с.

6. Мельничук Б. Суд без суду / Б. Мельничук. – Львів : ЛА "Піраміда", 2010. – 400 с.

7. Сапеляк С. "Коли пече в грудях" / С. Сапеляк // Мельничук Б. Суд без суду. - Л. : ЛА "Піраміда", 2010. – С. 5–8.

8. Словник української мови: в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1980. – Т.11. – 700 с.

9. Ткачук М. Тернополянин Богдан Мельничук презентував збірку психологічних новел // Електронний ресурс: htths://te/20minut.ua/Kult-podii/https://te.20minut.ua/Kult-podii/ternopolyanin-bogdan-melnichuk-prezentuvav-zbirku-psihologichnih-novel-79158.html

References

1. Astaf'yev, O., Tabakova, G. (2011). *Konceptosfera novel Bogdana Mel`ny`chuka* [Bogdan Melnichuk novels concept sphere], Naukovi zapy`sky` Ternopil`s`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Gnatyuka. Literaturoznavstvo – Ternopol National University n.a. Volodymyr Gnatiuk scientific notes. Literature Studies, 32, 89– 94 [in Ukrainian].

2. Bandurka, I. (2002). *Choty`ry` vezhi Bogdana Mel`ny`chuka. Py`s`menny`k. Zhurnalist. Redaktor. Krayeznavecz`: Literaturny`j portret* [Bogdan Melnichuk four towers. Writer. Journalist. Editor. Regional ethnographer: Literature portrait]. Ternopil`: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

3. Bigaj, T. (2010) *Na rozputti velelyudnim. Novely` Bogdana Mel`ny`chuka* [On the crowded crossroads. Bogdan Melnichuk novels], Mel`ny`chuk B. Zek, vozhd` i Garsia Lorka: Novely`– Melnichuk B. Prisoner. Chief and Garcia Lorka. Novels, (pp. 368–382). L`viv : LA "Piramida" [in Ukrainian].

4. Vojtovy`ch, V. (2002) *Ukrayins`ka mifologiya* [Ukrainian mythology]. Kyiv : Ly`bid`[in Ukrainian].

5. Literaturoznavcha ency`klopediya. U dvox tomax. T.2. (2007). [Literature studies encyclopedia], Compiler Yu. Kovaliv. Kyiv : VCz "Akademiya" [in Ukrainian].

6. Mel`ny`chuk, B. (2010). *Sud bez sudu* [Court without a justice]. L`viv : LA "Piramida" [in Ukrainian].

7. Sapelyak, S. (2010). "Koly` peche v grudyax" ["When the lungs burn"],

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6

Mel`ny`chuk B. Sud bez sudu – Melnichuk B. Court without a justice, (pp.5-8). L`viv : LA "Piramida" [in Ukrainian].

8. Slovny`k ukrayins`koyi movy` : v 11 tomax. T. 11. (1980). [Ukrainian dictionary in 11 volumes]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

9. Tkachuk, M. (2008). Ternopolyany`n Bogdan Mel`ny`chuk prezentuvav zbirku psy`xologichny`x novel [Ternopilian Bogdan Melnychuk presented a collection of psychological stories], Elektronny`j resurs: https://te.20minut.ua/Kult-podii/ternopolyanin-bogdan-melnichuk-prezentuvav-zbirku-psihologichnih-novel-79158.html

АНОТАЦІЯ

На матеріалі творів циклу "Меридіан крізь серце і село" і документальної новели "Дзвони 1920-го", що ввійшли до збірки "Суд без суду", у статті розглядається специфіка вираження трагічного в новелістиці Богдана Мельничука. Серед основних ознак трагічного - наявність трагічного конфлікту, що має непередбачуваний фінал (найчастіше несподівана, іноді безглузда смерть); наявність трагічних образів героїв, внутрішній світ яких під впливом зовнішніх обставин зазнає деформації й розщеплення; розгортання мотивів трагічної помилки й провини й безпосередньо пов'язаного з ними мотиву трагічної кари, екзистенційних мотивів, в основі яких бінарна опозиція "життя-смерть", коли смерть постає як кара, фатум, звідси мотив трагічної приреченості людини й невідворотності її долі. Акцентується трагічна тональність кожної новели, що підсилюється завдяки використанню трагічних образів-символів (наприклад, яру, криги, плити, які розкриваються в прямому й метафоричному значенні й винесені в назви однойменних новел "Яр", "Крига", "Плита"), художніх деталей, міфологем. Особлива увага приділяється художнім деталям (зоровим і звуковим), що увиразнюють трагічне світовідчуття героїв, їхні внутрішні переживання. Значним семантичним змістом у контексті поетики трагічного наповнена міфологема води, яка реалізується сукупністю художніх інваріантів (ріки/ставка, дощу, криги, мокрого снігу, інею, роси, сліз (як прояв найбільших страждань, розпачу й болю)), що часто наповнені мортальним змістом. Важливим елементом, пов'язаним із міфологемою води, є образ криниці, який набуває архетипічного значення межі, переходу від життя до смерті.

Проаналізовані новели дають підстави стверджувати, що Б. Мельничук гостро відчуває трагічне існування людини у світі, що зумовлює його тяжіння до експресіоністичних засобів зображення трагічного й наближає до стефаниківської манери письма.

Ключові слова: *новела, трагічний конфлікт, трагічна тональність, трагічні образи, художня деталь, міфологема.*

ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6